

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя
Стефаника»
Навчально-науковий інститут мистецтв
Кафедра методики музичного виховання та диригування

**Методичні рекомендації щодо організації навчання, самостійної роботи
та практичних модулів з дисципліни
«Виробнича (педагогічна) практика»
(у загальноосвітніх навчальних закладах)**

для студентів вищих музичних навчальних закладів III–IV рівнів акредитації

Галузь знань: 01 Освіта / Педагогіка

Освітня програма: Середня освіта / Музичне мистецтво

Спеціальність: 014.13 Середня освіта (Музичне мистецтво);

та

Галузь знань: 02 Культура і мистецтво

Освітня програма: Музичне мистецтво

Спеціальність: 025 Музичне мистецтво (Хорове диригування)

За першим (бакалаврським) рівнем

Автор: **Колубаєв О. Л.**, доцент кафедри методики музичного виховання та диригування, кандидат мистецтвознавства.

Рецензенти:

Дудик Р. В. – кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри методики музичного виховання та диригування.

Зваричук Ж. Й. – кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри методики музичного виховання та диригування, заслужений працівник культури України.

Колубаєв О. Л.

Методичні рекомендації щодо організації навчання, самостійної роботи та практичних модулів до дисципліни **«Виробнича (педагогічна) практика»** для студентів вищих музичних навальних закладів III–IV рівнів акредитації спеціальностей 025 – **Музичне мистецтво** та **014.13 – Середня освіта (Музичне мистецтво)** за першим (бакалаврським) рівнем.

Запропоновані методичні рекомендації містять теоретичні положення щодо основних питань для проходження виробничої (педагогічної) практики студентами IV курсу, впровадження в навчальний процес названих методичних рекомендацій сприятиме оновлення змісту навчання, розширення теоретичних знань та практичних навиків з навчального курсу **«Виробнича (педагогічна) практика»** для студентів вищих музичних навальних закладів III–IV рівнів акредитації спеціальностей 025 – **Музичне мистецтво** та **014.13 – Середня освіта (Музичне мистецтво)** за першим (бакалаврським) рівнем.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Фундаментом нової парадигми освіти, що формується сьогодні в педагогічній науці, виступають гуманістичні ідеї, пов'язані з педагогікою співробітництва, забезпеченням сприятливих умов для самореалізації кожної особистості. Це вимагає особистісно зорієнтованого підходу до процесу підготовки майбутнього вчителя, пошуку таких педагогічних технологій, які максимально сприяють формуванню соціально активної, творчої особистості, здатної до самостійної регуляції власної педагогічної діяльності.

Така діяльність передбачає досконале володіння вчителем методикою викладання предмету. Тому особливо актуальною на даний час є проблема оптимізації методичної підготовки майбутнього вчителя музики, який засобами музичного мистецтва вирішує завдання естетичного виховання школярів. Найбільш ефективно поєднання теоретичного потенціалу методичної підготовки з його практичною реалізацією здійснюється в процесі педагогічної практики студентів. Вищезазначене зумовлює необхідність якісно нового підходу до проведення даної практики в умовах вищого навчального закладу.

Методична підготовка майбутніх викладачів музичного мистецтва в процесі виробничої практики буде оптимальною за умов забезпечення методичної спрямованості викладання фахових дисциплін та організації методико-практичної діяльності студентів на основі актуалізації, закріплення й поглиблення музично-педагогічних та творчих знань, умінь і навичок.

Сучасний урок музичного мистецтва розуміється як нетрадиційна форма музично-педагогічної організації навчально-виховного процесу, де важливу (визначальну) роль відіграє **авторське** (учителя) ставлення до програмного матеріалу (змісту музичної освіти) і способи його реалізації через організоване (вчителем або середовищем) співавторство з учнями, що будується за законами мистецтва, а не законами формально-педагогічної логіки (як на традиційному уроці). У зв'язку з цим урок музичного мистецтва – це **урок-образ**, будівничими якого виступають учитель і учень.

Принципи змісту побудови уроків музичного мистецтва як уроків творчості включають в себе:

1. Формування в учнів цілісного представлення про мистецтво.

Кожний урок будується на основі комплексного використання творів різних видів мистецтва (літератури, музики, живопису, пластики) з метою поєднання їх у дитячій свідомості в одну нерозривну ланку людського мислення та художнього пізнання навколишньої дійсності.

2. Цілісність теоретичної та практичної творчої діяльності учнів.

Приналежність до самостійної (індивідуальної й колективної) творчості створює умови, які включають особливі психологічні механізми, що забезпечують в майбутньому реалізацію здібностей до професійної діяльності.

Якщо якісний стрибок до художньо-продуктивної діяльності школяра здійсниться природнім шляхом, тоді з впевненістю можна передбачити повноцінний естетичний розвиток його особистості в майбутньому.

3. Побудова уроку на основі контрастного співставлення художнього матеріалу.

Увага учнів на сприйняття витворів мистецтва спрямована на пошук ідентичного або протилежного емоційного стану. В результаті непомітно долається бар'єр специфічної художньо-образної виразності окремих видів мистецтва, що сприяє пізнанню їх багатозначущості та розвитку позитивних чи негативних емоцій.

4. Тематична (сюжетно-тематична та історико-тематична) побудова уроків.

Художньо-творчі уроки музичного мистецтва – це форма реалізації міжпредметних зв'язків. Кожна із наскрізних тем («Якого кольору щастя», «Світ фантастики», «Народні традиції» і ін.) містять велику кількість способів їх розкриття через певні етапи, що дозволяють досягнути масштабності, рельєфності в розвитку тієї чи іншої морально-естетичної ситуації.

Враховуючи вікові особливості учнів, наскрізні теми поетапно розглядаються на заняттях з різних аспектів, підходів, позицій тощо.

Організація виробничої (педагогічної) практики в школі має за мету навчити студентів застосовувати знання й уміння, здобуті під час вивчення фахових дисциплін, їх методик та дисциплін психолого-педагогічного циклу.

Планова виробнича (педагогічна) практика студентів IV курсу спеціальності 025 Музичне мистецтво та 014.13 Середня освіта (Музичне мистецтво) проводиться у VIII семестрі терміном 4 тижні.

Проходження практики планується в школах, гімназіях і ліцеях м. Івано-Франківська, де є відповідні організаційно-педагогічні умови та матеріально-технічні засоби. Простежується тенденція проходження педагогічної практики за місцем проживання студентів-випускників, які поєднують навчання у вищому закладі з викладанням у школі за сумісництвом.

Розподіл студентів на педагогічну практику здійснюється згідно до наказу ректора університету на підставі розпорядження директора Навчально-наукового інституту мистецтв.

Перед виходом студентів на педагогічну практику директор інституту та інститутський керівник організують настановчу конференцію, на якій до відома студентів доводиться наказ про розподіл практикантів, оголошуються керівники методисти фахових кафедр, кафедр педагогіки та психології, які будуть надавати методичну допомогу й здійснювати контроль за проходження педагогічної практики. Інститутський керівник практики ознайомлює студентів з вимогами проходження та оформлення звітної документації педагогічної практики.

Програма вивчення навчальної дисципліни «Педагогічна практика» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів галузі знань 01 Освіта, спеціальності 014.13 Середня освіта (Музичне мистецтво); та галузі знань 02 Мистецтво, спеціальності 025 Музичне мистецтво (Хорове диригування). Виробнича педагогічна практика – одна з

основних узагальнюючих форм навчального процесу, спрямованих на формування висококваліфікованого спеціаліста. **Предметом** вивчення навчальної дисципліни «Педагогічна практика» є послідовне продовження ознайомлення студентів з майбутньою педагогічною роботою, що дає змогу вивчити головні виробничі етапи, закріпити теоретичні знання, набути практичних навичок роботи з дітьми в ланці середньої освіти.

Слід підкреслити тісні **міждисциплінарні взаємозв'язки** предмета «Педагогічна практика» з блоком дисциплін фундаментального та професійно-орієнтованого циклу навчального плану, а саме: педагогіка, психологія, хоровий клас, хорознавство, історія, історія музики, релігієзнавство, регентознавство, сольфеджіо, гармонія, аналіз музичних форм, постановка голосу, вокальний ансамбль та інших.

Програма навчальної дисципліни складається з таких змістових модулів:

1. Пізнавальна робота спеціаліста.
2. Підготовка бакалавра-практиканта до навчальної та виховної діяльності в школі.
3. Методи та прийоми роботи вчителя музичного мистецтва.
4. Функції вчителя музичного мистецтва.
5. Звітно-підсумкова діяльність студента-практиканта.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Основною метою педагогічної виробничої практики є підготовка студентів до виконання функцій учителя музичного мистецтва загальноосвітніх шкіл. Організація педагогічної практики в школі має навчити студентів застосовувати знання й уміння, здобуті під час вивчення фахових дисциплін, їх методик та дисциплін психолого-педагогічного циклу.

1.2. Найголовнішими завданнями педагогічної практики вважаються:

1. Забезпечення зв'язку теоретичних знань фахових дисциплін з реальним педагогічним процесом, використання їх у розв'язанні конкретних

навчальних, розвивальних і виховних завдань, а відтак – формування у студентів психологічної готовності до роботи в школі.

2. Виховання у студентів стійкого інтересу і любові до професії вчителя музичного мистецтва, формування умінь та навичок, що сприяють розвитку у них професійних якостей вчителя, потреби в педагогічній освіті.

3. Усвідомлення значущості соціально-психологічних, психологічно-педагогічних, методичних та творчих основ взаємодії вчителя й учня.

4. Підготовка студентів до підсумкової державної атестації та збір матеріалів до написання бакалаврських робіт.

5. Ознайомлення студентів із сучасним станом навчально-виховної роботи в школі, передовим педагогічним досвідом і їх включення до розв'язання посильних навчально-виховних проблем.

У результаті вивчення модуля студент повинен **знати**:

- базові положення нормативних документів у галузі музично-естетичної освіти;
- зміст та структуру базової та профільної програм з музичного мистецтва, а також відповідних підручників;
- структуру уроку з музичного мистецтва;
- способи діагностики навчальних досягнень учнів з музичного мистецтва.
- особливості організації навчально-виховного процесу в сучасних освітніх закладах;
- особливості застосування ТЗН в умовах навчально-виховної діяльності вчителів музичного мистецтва;
- основні форми організації навчально-виховної діяльності школярів;
- особливості роботи вчителів музичного мистецтва з різними віковими категоріями;
- вікові особливості психологічного та фізичного розвитку школярів;

- зміст програм «Музичне мистецтво», «Мистецтво» та інші альтернативні сучасні програми з музики;
- етапи і методику підготовки до уроку;
- схему плану-конспекту уроку;
- основні види діяльності і методику їхньої організації на уроці музичного мистецтва;
- основні форми організації позакласної і позашкільної роботи з учнями;

Вміти:

- застосовувати на практиці основні принципи, методи та прийоми навчання та виховання;
- методично грамотно спланувати і провести урок;
- проводити уроки різних типів, зокрема, інтегровані уроки мистецтв;
- проводити уроки за різними програмами;
- використовувати різні форми організації навчально-виховної діяльності школярів;
- використовувати ТЗН;
- складати календарні та поурочні плани з фахового предмету;
- організовувати, планувати та проводити різноманітні за формою і змістом виховні заходи;
- працювати з колективами художньої самодіяльності;
- проводити виховну роботу зі школярами і їх батьками;
- розвивати творчі здібності школярів;
- спілкуватися з учнями, їхніми батьками та колегами по роботі;
- використовувати різноманітні методи науково-педагогічного дослідження;
- аналізувати навчально-методичну літературу;
- етично поводитися в колективі;
- застосовувати набуті знання, вміння та навички в навчально-виховній роботі з учнями молодшої, основної та старшої школи;

- аналізувати програми і підручники з музики (для базового та профільного рівнів);
- розробляти плани-конспекти уроків з музичного мистецтва різних типів, форм;
- застосовувати як традиційні, так й інноваційні методи музичного виховання;
- здійснювати аналіз музично-педагогічної діяльності під час спостереження занять та самоаналіз власної роботи у процесі проведення уроків музики;
- розробляти тестові та творчо-діагностувальні завдання для учнів СЗШ;
- застосовувати емпіричні методи наукового музично-педагогічного дослідження для збору даних у ході виконання магістерської роботи.

Компетенції:

Компетенції соціально-особистісні

- Здатність учитися;
- Здатність до критики й самокритики;
- Креативність, здатність до системного мислення;
- Адаптивність і комунікабельність;
- Наполегливість у досягненні мети;
- Турбота про якість виконуваної роботи;
- Толерантність.

Загальнонаукові компетенції

- Базові уявлення про основи філософії, психології, педагогіки, культурології, що сприяють розвитку загальної культури й соціалізації особистості, схильності до етичних цінностей, знання вітчизняної історії, розуміння причинно-наслідкових зв'язків розвитку суспільства й уміння їх використовувати в професійній і соціальній діяльності;

- Базові знання фундаментальних розділів української та світової педагогічної науки, в обов'язку, необхідному для володіння ними в обраній

професії;

- Базові знання в галузі інформатики й сучасних інформаційних технологій; навички використання програмних засобів і навички роботи в комп'ютерних мережах, уміння створювати бази даних і використовувати інтернет-ресурси;

- Базові знання в галузі, необхідні для освоєння загально-професійних дисциплін.

Інструментальні компетенції

- Здатність до письмової й усної комунікації рідною мовою;
- Знання іншої мови (мов);
- Навички роботи з комп'ютером;
- Дослідницькі навички;
- Навички управління інформацією.

Професійні компетенції

Загально-професійні компетенції

- Базові уявлення про різноманітність об'єктів предмету діяльності;
- Базові уявлення про музичну педагогіку, як сукупність фахових дисциплін;
- Розуміння цілісного рішення об'єкту на основі емоційно-чуттєвого сприйняття музичної форми;
- Володіння методами спостереження, опису, ідентифікації, класифікації предмету діяльності;
- Застосування основних методів аналізу й оцінки стану об'єктів предметів діяльності;
- Базові уявлення про основні закономірності й сучасні досягнення в методиці музичного виховання;
- Володіння методикою загальної музичної освіти, методами навчання музики та музичного виховання
- Практичне й оперативне застосування знань, вмінь до конкретних професійних ситуацій.

Спеціалізовано-професійні компетенції

- Застосовування професійно-профільованих знань у репетиційній, концертній, педагогічній, науково-дослідницькій, музикознавчій роботі;
- Використання нормативних документів в концертній, диригентській та навчально-педагогічній, науково-дослідницькій, музикознавчій роботі;
- Знання основних шляхів пошуку виконавських засобів втілення художнього образу у виконавській, педагогічній діяльності;
- Використання професійно-профільованих знань у виконавській, педагогічній, науково-дослідницькій, музикознавчій діяльності;
- Використання теоретичних знань та володіння музичним матеріалом різних епох для виконавської, педагогічної, науково-дослідницької, музикознавчої роботи;
- Використання професійно-профільованих знань та навичок при вихованні та навчанні музикантів, у процесі формування естетичних поглядів, тенденцій та художніх смаків;
- Використання знань, умінь і навичок зі спеціалізованих професійних дисциплін в процесі вирішення практичних завдань.
- Здатність до самостійного пошуку музичного матеріалу в мережі Інтернет, репертуарних збірках, навчально-методичних посібниках;
- Спроможність застосовувати на практиці знання з основ комп'ютерного аранжування;
- Володіння технологією елементарного звукозапису та нотного набору.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 270 годин 9 кредитів ЄКТС.

2. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Пізнавальна робота спеціаліста

Тема 1. Організація діяльності середнього загальноосвітнього навчального закладу. Система роботи школи. Внутрішній шкільний розпорядок. **Тема 2.** Сучасні педагогічні технології та методи, прийоми навчання в загальноосвітній середній школі I-III ступенів. Організація та

оптимізація навчального процесу та діяльності учнів загальноосвітніх шкіл.
Тема 3.Форми й принципи навчання в загальноосвітній середній школі I-III ступенів. Передовий педагогічний досвід. **Тема 4.**Організація та забезпечення процесу навчання музичного мистецтва в середніх навчальних закладах. Навчальні програми для середньої загальноосвітньої школи з музичного мистецтва. **Тема 5.** Вивчення календарно-тематичного плану роботи вчителя музичного мистецтва, ознайомлення з правилами ведення та оформлення шкільної документації.

Змістовий модуль 2. Підготовка студента-практиканта до навчальної та виховної діяльності в школі.

Тема 1.Роль і функції вчителя музичного мистецтва, організатора виховної роботи. **Тема 2.**Методи вивчення інтересів, запитів учнів початкового шкільного віку. **Тема 3.**Відвідування уроків музичного мистецтва з метою вивчення їх структури, ефективних методів та прийомів навчання.

Змістовий модуль 3. Методи та прийоми роботи вчителя музичного мистецтва

Тема 1.Критерії оцінювання знань з певної музичної теми. Система оцінювання музичних знань за 12-ти бальною системою. **Тема 2.**Змістовно-методичне та матеріально-технічне забезпечення проведення уроків музичного мистецтва. Наочність та ТЗН. **Тема 3.**Методи, прийоми роботи, види навчальної діяльності учнів на уроках музичного мистецтва. **Тема 4.** Контроль знань. Види контролю.

Змістовий модуль 4. Функції вчителя музичного мистецтва

Тема 1.Функції вчителя музичного мистецтва. Відвідування уроків музичного мистецтва з метою складання уявлення про професійно-педагогічні вміння вчителя-предметника. **Тема 2.** Типи уроків. Структура музичного уроку. Проведення пробних уроків, спрямованих на визначення і вирішення навчальних, освітніх, розвиваючих та виховних цілей уроку. **Тема 3.** Позаурочна та позашкільна робота з фаху. Ознайомлення з системою

позакласної роботи музичного виховання у школі: з гуртками, індивідуальними та масовими заходами.

Змістовий модуль 5. Звітно-підсумкова діяльність студента-практиканта.

Тема 1. Проведення залікового уроку музичного мистецтва. **Тема 2.** Самоаналіз та аналіз проведених уроків. **Тема 3.** Форми, методи і прийоми проведення позакласних і позашкільних музичних заходів. **Тема 4.** Аналіз та самоаналіз позакласного (виховного) заходу з фаху. **Тема 5.** Оформлення документації. Складання звіту з педагогічної практики. Подання методисту конспектів залікових уроків та сценарію позакласного заходу.

3. Структура навчальної дисципліни												
Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усьог о	у тому числі				
		л	п	л а б	і н д	с.р.		л	п	л а б	ін д	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1.												
Змістовий модуль 1. Пізнавальна робота спеціаліста												
Тема 1. Організація діяльності середнього загальноосвітнього навчального закладу. Система роботи школи. Внутрішкільний розпорядок.	9	-	6	-	-	3	9	-	6	-	-	3
Тема 2. Сучасні педагогічні технології та методи, прийоми навчання в загальноосвітній середній школі I-III ступенів. Організація та оптимізація навчального процесу та діяльності учнів загальноосвітніх шкіл.	9	-	6	-	-	3	9	-	6	-	-	3
Тема 3. Форми й принципи навчання в загальноосвітній середній школі I-III ступенів. Передовий педагогічний досвід.	9	-	6	-	-	3	9	-	6	-	-	3
Тема 4. Організація та забезпечення процесу навчання музичного мистецтва в середніх навчальних закладах. Навчальні програми для середньої загальноосвітньої школи з музичного мистецтва.	9	-	6	-	-	3	9	-	6	-	-	3
Тема 5. Вивчення календарно-тематичного плану роботи вчителя музичного мистецтва, ознайомлення з правилами ведення та оформлення шкільної документації.	9	-	6	-	-	3	9	-	6	-	-	3
Разом за змістовим модулем 1	45	-	30	-	-	15	45	-	30	-	-	15
Змістовий модуль 2. Підготовка студента-практиканта до навчальної та виховної діяльності в школі.												
Тема 1. Роль і функції вчителя музичного мистецтва, організатора виховної роботи.	9	-	6	-	-	3	9	-	6	-	-	3
Тема 2. Методи вивчення інтересів, запитів учнів	9	-	6	-	-	3	9	-	6	-	-	3

початкового шкільного віку.												
Тема 3. Відвідування уроків музичного мистецтва з метою вивчення їх структури, ефективних методів та прийомів навчання.	9	-	6	-	-	3	9	-	6	-	-	3
Разом за змістовим модулем 2	27	-	18	-	-	9	27	-	18	-	-	9
Змістовий модуль 3. Методи та прийоми роботи вчителя музичного мистецтва												
Тема 1. Критерії оцінювання знань з певної музичної теми. Система оцінювання музичних знань за 12-ти бальною системою.	9	-	6	-	-	3	9	-	6	-	-	3
Тема 2. Змістовно-методичне та матеріально-технічне забезпечення проведення уроків музичного мистецтва. Наочність та ТЗН.	9	-	6	-	-	3	9	-	6	-	-	3
Тема 3. Методи, прийоми роботи, види навчальної діяльності учнів на уроках музичного мистецтва.	9	-	6	-	-	3	9	-	6	-	-	3
Тема 4. Контроль знань. Види контролю.	9	-	6	-	-	3	9	-	6	-	-	3
Разом за змістовим модулем 3	36	-	24	-	-	12	36	-	24	-	-	12
Змістовий модуль 4. Функції вчителя музичного мистецтва												
Тема 1. Функції вчителя музичного мистецтва. Відвідування уроків музичного мистецтва з метою складання уявлення про професійно-педагогічні вміння вчителя-предметника.	9	-	6	-	-	3	9	-	6	-	-	3
Тема 2. Типи уроків. Структура музичного уроку. Проведення пробних уроків, спрямованих на визначення і вирішення навчальних, освітніх, розвиваючих та виховних цілей уроку.	9	-	6	-	-	3	9	-	6	-	-	3
Тема 3. Позаурочна та позашкільна робота з фаху. Ознайомлення з системою позакласної роботи музичного виховання у школі: з гуртками, індивідуальними та масовими заходами.	9	-	6	-	-	3	9	-	6	-	-	3
Разом за змістовим модулем 4	27	-	18	-	-	9	27	-	18	-	-	9
Змістовий модуль 5. Звітно-підсумкова діяльність студента-практиканта.												
Тема 1. Проведення залікового уроку музичного мистецтва.	9	-	6	-	-	3	9	-	6	-	-	3
Тема 2. Самоаналіз та аналіз	9	-	6	-	-	3	19	-	6	-	-	3

музичного уроку.												
Тема 3.Форми, методи і прийоми проведення позакласних і позашкільних музичних заходів для учнів.	9	-	6	-	-	3	9	-	6	-	-	3
Тема 4.Аналіз та самоаналіз позакласного заходу з фаху.	9	-	6	-	-	3	9	-	6	-	-	3
Тема 5.Оформлення документації. Складання звіту з педагогічної практики.Подання методисту конспектів залікових уроків та сценарію позакласного заходу.	9	-	6	-	-	3	9	-	6	-	-	3
Разом за змістовим модулем 5	45	-	30	-	-	15	45	-	30	-	-	15
Усього годин	180	-	120	-	-	60	180	-	120	-	-	60

4. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Організація діяльності середнього загальноосвітнього навчального закладу. Система роботи школи. Внутрішній розпорядок.	3
2	Сучасні педагогічні технології та методи, прийоми навчання в школі I-III ступенів. Організація та оптимізація навчального процесу та діяльності учнів.	3
3	Форми й принципи навчання в школі I-III ступенів. Передовий педагогічний досвід.	3
4	Організація та забезпечення процесу навчання музичного мистецтва в середніх навчальних закладах. Навчальні програми для середньої загальноосвітньої школи з музичного мистецтва.	3
5	Вивчення календарно-тематичного плану роботи вчителя музичного мистецтва, ознайомлення з правилами ведення та оформлення шкільної документації.	3
6	Роль і функції вчителя музичного мистецтва, організатора виховної роботи.	3
7	Методи вивчення інтересів, запитів учнів початкового шкільного віку.	3
8	Відвідування уроків музичного мистецтва з метою вивчення їх структури, ефективних методів та прийомів навчання.	3
9	Критерії оцінювання знань з певної музичної теми. Система оцінювання музичних знань за 12-ти бальною системою.	3
10	Змістовно-методичне та матеріально-технічне забезпечення проведення уроків музичного мистецтва. Наочність та ТЗН.	3
11	Методи, прийоми роботи, види навчальної діяльності учнів на уроках музичного мистецтва.	3
12	Контроль знань. Види контролю.	3
13	Функції вчителя музичного мистецтва. Відвідування уроків	3

	музичного мистецтва з метою складання уявлення про професійно-педагогічні вміння вчителя-предметника.	
14	Типи уроків. Структура музичного уроку. Проведення пробних уроків, спрямованих на визначення і вирішення навчальних, освітніх, розвиваючих та виховних цілей уроку.	3
15	Позаурочна та позашкільна робота з фаху. Ознайомлення з системою позакласної роботи музичного виховання у школі: з гуртками, індивідуальними та масовими заходами.	3
16	Проведення залікового уроку музичного мистецтва.	3
17	Самоаналіз та аналіз музичного уроку.	3
18	Форми, методи і прийоми проведення позакласних і позашкільних музичних заходів.	3
19	Аналіз та самоаналіз позакласного заходу з фаху.	3
20	Оформлення документації. Складання звіту з педагогічної практики. Подання методисту конспектів залікових уроків та сценарію позакласного заходу.	3
Всього годин		60

5.ОРГАНІЗАЦІЯ І КЕРІВНИЦТВО ПРАКТИКОЮ

Навчально-методичне керівництво і виконання програми педагогічної практики забезпечують фахові кафедри інституту мистецтв (вокалу, диригування, інструментального мистецтва). До керівництва практикою залучаються досвідчені викладачі кафедр.

ОБОВ'ЯЗКИ КЕРІВНИКІВ-МЕТОДИСТІВ ФАХОВИХ КАФЕДР:

- провести інструктаж про порядок проходження виробничої практики;
- контролювати виконання програмових вимог, дотримання правил внутрішнього розпорядку школи;
- брати участь у настановчій та підсумковій конференціях, оцінювання результатів практики;
- контролювати за веденням звітної документації студентів-практикантів та підготувати їх до захисту матеріалів;
- відвідувати уроки та позанавчальні заходи, брати участь у їх обговоренні та аналізу;

- вчасно подавати графіки проведення залікових уроків та звіту інститутському керівникові практики.

ОБОВ'ЯЗКИ ІНСТИТУТСЬКОГО КЕРІВНИКА ПРАКТИКИ:

- контролювати за готовністю баз практики до прибуття студентів-практикантів;

- забезпечити проведення всіх організаційних заходів перед направленням студентів на практику;

- підготувати проекти наказів про організацію та проведення навчальної практики в інституті;

- провести настановчу та підсумкову конференції з питань практики;

- провести інструктаж про порядок проходження практики та техніки безпеки;

- ознайомити студентів із системою звітності про проходження практики;

- контролювати за організацією захисту студентами матеріалів практики;

- підготувати та подати звітну документацію університетському керівнику практики.

ПРАВА СТУДЕНТІВ-ПРАКТИКАНТІВ

1. Студент-практикант має право обирати місце і школу для проходження практики (за місяць до початку практики під час формування розподілу та до затвердження наказу).

2. Через поважні причини (за наявності довідки про хворобу, обґрунтованої пояснювальної записки тощо) студент має право бути відсутнім на робочому місці (не більше трьох днів).

3. Студент-практикант має право на консультації будь-якого з фахових викладачів і методистів, а також викладачів загальноуніверситетських кафедр.

4. У разі необхідності студент-практикант має право змінити місце (школу, клас) проходження практики (не пізніше, ніж через тиждень від її початку) зі занесенням у додатки до розпоряджень директора інституту та до наказу.

5. Отримання студентом незадовільної оцінки за педагогічну практику не позбавляє його права на її повторне проходження.

ОБОВ'ЯЗКИ СТУДЕНТА-ПРАКТИКАНТА

1. Під час навчальної практики студент зобов'язаний дотримуватися правил внутрішнього розпорядку навчального закладу, розпоряджень адміністрації й керівника практики. У випадку невиконання їх вимог, студент може бути відсторонений від проходження практики.

2. Студент-практикант зобов'язаний перебувати в школі не менше 6 годин щоденно. Відсутність студента у робочий час можлива тільки з дозволу адміністрації (директор, завуч).

3. Студент-практикант повинен виконувати всі види робіт, передбачені програмою навчальної практики, ретельно готуватися до кожного уроку і позакласного заходу, бути для учнів зразком організованості, дисциплінованості, працьовитості.

6. ЗМІСТ ВИРОБНИЧОЇ (ПЕДАГОГІЧНОЇ) ПРАКТИКИ

До змісту практики студентів зазначених курсів входить:

1. Ознайомлення з основними напрямками діяльності загально-освітньої школи, гімназії, ліцею, школи мистецтв тощо, з їх навчально-матеріальною базою (оснащенням музичних кабінетів) і планування роботи. Знайомство з адміністрацією школи, вчителем музичного мистецтва, класним керівником, класом, з планами роботи педагогів.

2. Ознайомлення з навчальними програмами та робота з ними.

3. Вивчення змісту й основних форм роботи вчителя музичного мистецтва, класного керівника класу, за яким прикріплений студент-практикант. Відвідування уроків.

4. Проведення психологічного вивчення учня класу, чи класного колективу. Ознайомлення з роботою громадських об'єднань школярів.

5. Ознайомлення з роботою творчих колективів.

НАВЧАЛЬНА РОБОТА

Студент повинен:

1. Ознайомитися з особливостями навчального процесу в закріпленому класі.

2. Упродовж першого тижня вести спостереження уроків, фіксуючи їх у щоденнику.

3. Протягом другого-третього тижня залучатися до проведення пробних уроків, продовжуючи фіксоване спостереження за навчальним процесом.

4. З другої половини практики провести на належному науковому та методичному рівні відповідну кількість уроків музичного мистецтва (для студентів IV курсу: 8 уроків у різних вікових категоріях, у тому числі 2 уроки залікові, на яких присутні фахові методисти й методисти кафедр педагогіки та психології).

Для цього необхідно:

а) ознайомитися з рекомендаціями науково-методичної літератури;

б) перевірити та підготувати необхідну наочність;

в) продумати всі етапи уроку, обравши ефективні й доцільні прийоми роботи;

г) написати докладний конспект уроку, узгодивши його з учителем і методистом.

Залікові уроки аналізуються й оцінюються.

5. Провести виховні позакласні заходи (для студентів IV курсу – 1); вибір форми за бажанням: музична бесіда, вікторина, шкільне свято, дискотека тощо. Заходи оформлюються відповідно сценарієм з обов'язковим планом підготовки проведення та аналізом.

6. Провести роботу в музичних гуртках та творчих колективах (театральні гуртки, вокальні, хорові, інструментальні ансамблі, оркестри).

ВИХОВНА РОБОТА

Сучасна музично-педагогічна наука досягла того рівня, який потребує детального вивчення, подальшої розробки, а в окремих випадках і конкретизації шляхів, форм, прийомів і методів підготовки майбутнього спеціаліста до виховної роботи з організації національного виховання школярів у поза навчальний час.

Виходячи з цього, вважаємо за потрібне визначити ті основні завдання і вміння, якими повинен володіти майбутній учитель музичного мистецтва, виконуючи функції вихователя з тим, щоб у студентів свідомо формувалися психологічна готовність до виконання цих функцій, позитивне ставлення до виховної роботи із школярами, необхідні якості особистості й творче спрямоване мислення.

Виконуючи функції вихователя, студент має поєднувати фундаментальну наукову та практичну підготовку, досконало володіти своєю фахово-музичною спеціальністю, методами управління учнівським колективом, навичками роботи з батьками; повинен бути контактним у спілкуванні, здатним співпереживати та взаємодіяти з вихованцем у його діяльності й прагненні до самовдосконалення; ініціативним, самостійним, критичним до себе та інших, здатним до музичної творчості.

Студент повинен знати:

- сутність закономірностей розвитку особистості;
- психологічні й вікові особливості вихованців;

- специфіку роботи класного керівника, вихователя групи продовженого дня в початкових класах;
- принципи, методи, форми та засоби організації виховного впливу на учнів;
- принципи організації різних дитячих об'єднань, творчих учнівських колективів і керівництво ними.

Студент повинен уміти:

- застосовувати одержані знання при розв'язанні навчально-виховних, науково-методичних і творчих завдань з урахуванням вікових та індивідуально-психологічних особливостей учнівського колективу та конкретних педагогічних ситуацій;
- визначати конкретні завдання виховного впливу, виходячи із загальної мети національного виховання, рівнів вихованості учнівського колективу й умов навколишнього середовища;
- використовувати елементи музичної педагогіки як засобу культурно-мистецького впливу: рідну мову, пісню, музичну народну творчість, національні традиції, звичаї й обряди, народні ігри тощо;
- планувати діяльність і спілкування вихованців, забезпечуючи єдність вимог, інтересів і здібностей учнів;
- вести виховну роботу, використовуючи прогресивні прийоми формування в учнів навичок трудової, спортивної й музично-творчої діяльності;
- регулювати і коректувати міжособистісні стосунки в учнівських колективах, проводити в них профілактику процесів відмежування, дезінтеграції, конфронтації.

Орієнтовні форми виховної роботи :

Екскурсії на виставки, в театри, музеї з наступним обговоренням.
Бесіди на естетичні теми, пов'язані з природою, творчістю художників, композиторів, виконавців.

Бесіди з народознавства: «Без калини нема України», «Домашні обереги», «Рід, родина, родовід», «Звичаї українського народу»; бесіди на теми сучасної музики: «Рок-музика, рок-виконавець: проблеми взаємозв'язку» тощо.

Колективні творчі заходи: «Конкурс веселих художників», «Конкурс живих картин», «Хай пісня поміж нами лине»; вікторина «Чи знаєте ви народні звичаї, прикмети?»; свято «Козацькому роду нема переводу», концерт «Віночок українських пісень».

Схема аналізу виховного заходу

1. Загальні відомості: Дата проведення. Клас. Форма виховного заходу. Мета.

2. Аналіз підготовчого етапу до проведення виховного заходу:

а) ініціатори та організатори виховного заходу (учитель, учні, адміністрація школи тощо);

б) урахування інтересів та ініціативи учнів під час вибору теми й мети виховного заходу;

в) планування та особистісні підготовки до виховного заходу;

г) різноманітність намічених форм організації діяльності учнів (індивідуальні, групові, масові; словесні, музичні, наочні, практичні, доцільність їх взаємозв'язку);

д) взаємозв'язок мети та форми виховного заходу із завданнями виховання, рівнем розвитку учнівського колективу, віковими особливостями учнів.

3. Аналіз гігієнічних, матеріально-технічних та естетичних умов:

а) готовність приміщення (чистота, освітлення, температура та ін.);

б) естетичне оформлення (інтер'єр, відповідність оформлення формі та змісту виховного заходу, доступність його до сприймання);

в) технічне забезпечення (якість аудіо, відеоапаратури, музичної апаратури, музичних інструментів).

4. Аналіз виховного заходу:

а) відповідність змісту виховного заходу його меті та формі проведення;

б) різноманітність та доцільність діяльності учнів (пізнавальна, трудова, ігрова, спортивна, музична, художня, театральна тощо) під час проведення виховного заходу;

в) рівень організованості учнів;

г) активність учнів під час проведення виховного заходу;

д) емоційний стан учнів на різних етапах проведення виховного заходу;

е) виховання методів заохочення та стимулювання учнів у творчій діяльності.

5. Аналіз комунікативної діяльності вихователя:

а) роль вчителя в підготовчому процесі та проведенні виховного заходу;

б) особливості стилю спілкування вчителя з вихованцями під час підготовки та проведення виховного заходу;

в) особливості оцінюючих суджень вихователя та їх об'єктивність;

г) зацікавленість вихователя у створенні емоційного клімату, ініціатива учнів та активізація їхньої уваги;

д) стимулювання позитивних досягнень учнів, створення в них перспективних прагнень.

6. Загальна оцінка виховного заходу:

а) вплив виховного заходу на становлення творчої особистості учня, зміцнення взаємин в учнівському колективі;

б) досягнення виховної мети;

в) методичні помилки й недоліки педагога, їх причини та шляхи усунення;

г) висновки та пропозиції.

РОБОТА З БАТЬКАМИ ВИМАГАЄ ВІД СТУДЕНТА:

1. Брати участь у проведенні класних батьківських зборів.

2. Проводити індивідуальні бесіди з батьками школярів, надавати їм допомогу психолого-педагогічними порадами.
3. Брати участь у семінарах-нарадах вчителів та педрадах.

МЕТОДИЧНА ТА НАУКОВО-ДОСЛІДНА РОБОТА

Важливим завданням практики є вдосконалення педагогічної майстерності студентів, формування творчих вмінь і набуття навичок проведення науково-дослідної роботи. З цією метою необхідно:

- брати участь у роботі методичних об'єднань учителів за спеціальністю;
- спостерігати й аналізувати передовий досвід навчально-виховної роботи вчителів, творчо використовувати його у своїй діяльності;
- постійно вдосконалювати свою творчо-методичну майстерність як учителя-предметника шляхом опрацювання наукових джерел і навчально-методичних рекомендацій;
- вести наукове дослідження з певної теми навчальної чи виховної проблематики.

Для досягнення мети, розв'язання поставлених завдань використовуються методи теоретичного та емпіричного рівнів.

До першої групи належать методи теоретичного аналізу філософської, психологічної, педагогічної, музикознавчої літератури, навчальної та інструктивно-методичної документації; порівняння та узагальнення отриманої інформації; вивчення педагогічного досвіду в галузі вищої педагогічної освіти. За допомогою цих методів конкретизується сутність виробничої практики студентів; розкривається зміст і структура, визначаються критерії та показники методичної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва; обґрунтовується система педагогічно-творчих умов, що дозволяють оптимізувати методичну підготовку майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі виробничої практики.

Другу групу складають методи бесіди, анкетування, спостереження, самооцінка. Ці методи дають можливість діагностувати рівні методичної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва, перевірити ефективність запропонованих педагогічно-творчих умов оптимізації даної підготовки в процесі навчальної практики, забезпечити достовірність результатів проведеної практики.

Конкретна тема для наукового дослідження визначається перед виходом на практику спільно з методистом (викладачами фахових кафедр). Безпосередньо на практиці студент вивчає науково-методичну літературу, практично перевіряє і вдосконалює свої вміння користуватися науково-педагогічними методами дослідження (спостереження, педагогічна бесіда, анкетування, експеримент тощо), збирає й аналізує фактичний матеріал, узагальнює й осмислює його, теоретично обґрунтовує і формулює конкретні висновки, пропозиції й поради.

Проаналізований і відповідно оформлений матеріал (методична розробка, реферат, наукова доповідь) може бути використано для інформації або доповіді на науково-методичних, наукових студентських конференціях.

7. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Самостійна робота студента – це форма організації навчального процесу, яка передбачає виконання студентом завдань без безпосередньої участі викладача-методиста в час, вільний від обов'язкових навчальних занять. Завдання для самостійної роботи можуть бути визначені як викладачем, так і студентом у взаємодії з викладачем, але участь викладача в виконанні цих завдань обмежується загальним методичним керівництвом та консультаціями. Самостійна робота є основною формою оволодіння навчальним та практичним матеріалом, яку студенти використовують в позааудиторній частині навчального процесу.

Важливою особливістю організації навчального процесу в вищих музичних навчальних закладах є те, що заняття завжди проходять під

керівництвом викладача і тому відносяться до аудиторної частини навчального процесу, а не до індивідуально-консультативної роботи, як в інших спеціальностей. В навчанні студентів вищих музичних навчальних закладів існує суттєва формальна та змістовна різниця між заняттями, які відносяться до обов'язкових і мають бути регульовані розкладом, практикою, та самостійною роботою, організація якої у вирішальній мірі залежить від самих студентів.

Метою самостійної роботи студентів вищих музичних навчальних закладів, як і з будь-якої навчальної дисципліни, включаючи педагогічні практики, є формування самостійності як особистісної риси та професійної якості, суть якої полягає в уміннях планувати й регулювати свою діяльність, систематизувати її зміст та контролювати виконання робіт без істотного втручання з боку викладача.

Основними **завданнями** самостійної роботи студента з педагогічної практики є:

- систематизація знань, отриманих в теоретичних курсах з історії та теорії музики, практичних курсах сольфеджіо, методики музичного виховання чи методик викладання фахових дисциплін;
- набуття додаткових знань з цих дисциплін;
- вироблення фахових та дослідницьких вмій та навичок.

В контексті педагогічної практики особливо важливим завданням є практична перевірка отриманих знань та різних можливостей їхнього використання.

Навчальний час, відведений для самостійної роботи студента з педагогічних практик, не повинен становити не менше 1/3 та не більше 2/3 загального обсягу навчального часу студента, відведеного для проходження педагогічних практик. Згідно з робочою програмою з навчальної дисципліни «Педагогічна практика» (у загальноосвітніх навчальних закладах) для IV курсу, обсяг навчальних годин, відведених для самостійної роботи студентів,

становить 60 годин при загальному обсягу навчального навантаження з дисципліни в 180 годин.

Самостійна робота студентів потребує ретельного планування, організації часу й умов виконання та певного контролю з боку керівника практики. Керівник, як правило, визначає загальний обсяг завдань, типи завдань, надає методичні рекомендації щодо їхнього виконання, здійснює аналіз передбачуваних труднощів. При цьому бажано стимулювати прояви студентської ініціативи як у визначенні обсягу завдань, так і в визначенні типів та конкретних формулювань, заохочувати бажання студента вийти за окреслені викладачем межі обсягу та засобів виконання завдань.

Велике значення для організації та здійснення самостійної роботи студента мають його вмотивованість та психологічна готовність, до яких також спричиняється керівник практики, сформованість бази знань, на яку будуть нашаровуватися нові знання та практичні навички. Таким чином, самостійна робота студентів з педагогічної практики передбачає взаємодію з керівником не лише у формах надання консультацій та контролю виконання завдань, а також і в формі психологічного впливу на мотивацію самостійної роботи, стимулювання творчого підходу до виконання завдань.

Раціональна організація самостійної роботи вимагає, щоб студент дотримувався гігієни розумової праці. Тому необхідним є ознайомлення з механізмами розумової праці, з'ясування причини появи втоми та визначення шляхів підвищення працездатності. Студент має пам'ятати про необхідність дотримуватись певного режиму чергування роботи та відпочинку, включаючи режим харчування, використання різноманітних форм організації відпочинку та ін. При плануванні самостійної роботи необхідно враховувати особливості добових ритмів організму, визначати оптимальні добові періоди навчальної діяльності, активного відпочинку та сну.

Проходження педагогічних практик передбачає вироблення у студентів нового погляду на психолого-педагогічними особливості організації навчання у вищій школі в цілому та на специфічні особливості навчання у

вищих музичних навчальних закладах. Загальні та спеціальні методи і прийоми навчальної роботи в вищій школі, обсяги учбових завдань та засобів їх виконання мають бути розглянуті як з точки зору студента, так і з точки зору викладача. Під час проходження педагогічних практик студент має не лише осмислити, а також переосмислити власний навчальний досвід, виробляючи на його основі методику викладання відповідних навчальних курсів. Тому організація самостійної роботи студентів під час проходження практик має бути націленою на активізацію навичок психолого-педагогічної рефлексії, узагальнення, осмислення та використання власного досвіду аудиторної та позааудиторної учбової роботи.

Самостійна робота з педагогічної практики включає такі основні **види**:

- додаткове опрацювання та узагальнення теоретичного змісту та структури курсу («Музичне мистецтво», «Мистецтво», з якого здійснюється практика);
- поглиблене вивчення літератури та інших джерел на тему, з якої планується проведення лекцій, та пошук додаткової інформації;
- лекторська підготовка до проведення занять;
- опрацювання та підготовку огляду опублікованих у фахових та інших виданнях статей;
- ознайомлення та переклад іноземних джерел встановленої тематики;
- підготовка та оформлення матеріалів візуалізації – схем, таблиць, графіків, нотних прикладів тощо;
- збір та оформлення інструктивно-методичних аудіо- та відеоматеріалів, матеріалів для опрацювання за допомогою комп'ютера.

Керівник педагогічної практики студентів має різносторонньо заохочувати студентів до використання під час самостійної роботи сучасних інформаційних технологій, іноземних мов та засобів мультимедійної – зокрема, візуальної – презентації опрацьованих матеріалів.

ОСНОВНІ ДИДАКТИЧНІ ВИМОГИ ДО СКЛАДАННЯ ПЛАНІВ- КОНСПЕКТІВ УРОКІВ

1. У відповідності з навчальною програмою обрати тему уроку.
2. Ураховуючи місце теми в системі уроків та кількість годин, що відводиться на її вивчення, сформулювати мету уроку, визначити тип та його структуру.
3. У відповідності з етапами уроку розташувати цільові завдання і зміст навчального матеріалу.
4. Обрати методи розв'язування кожного цільового завдання.
5. Визначити форми організації навчальної діяльності на кожне цільове завдання.
6. Передбачити наочність та роздатковий матеріал, необхідний для проведення уроку.
7. Аналіз психолого-педагогічної техніки вчителя:
 - уміння володіти собою, своїм емоційним станом, настроєм; формування творчого робочого самопочуття;
 - міміка і пантоміміка вчителя, її природність і доцільність, зв'язок з вербальними засобами спілкування;
 - техніка мовлення вчителя: володіння голосом, емоційна виразність мовлення, дикція, темп мовлення;
 - уміння вчителя володіти класом, організовувати його до роботи, активізувати учнів;
 - фахова майстерність: володіння голосом, диригентським апаратом, музичним інструментом, емоційна творча виразність;
8. Реакція й поведінка учнів, ступінь активності їх інтересу до музики, ставлення до неї;
9. Рекомендації щодо вдосконалення уроку.

КОНСПЕКТ УРОКУ

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Методист фахової кафедри, вчитель-
предметник _____

підпис

« _____ » _____ 20 р.

Клас _____ Дата _____ Номер уроку _____

Тема _____

Мета (освітня, виховна, розвиваюча) _____

Тип уроку _____

Обладнання _____

План і хід уроку _____

ЩОДЕННИК СТУДЕНТА-ПРАКТИКАНТА

Прізвище та ім'я _____

Факультет _____

Спеціальність _____

Місце проведення практики _____

Методисти фахової кафедри _____

Методисти кафедри педагогіки _____

Методисти кафедри психології _____

Директор школи _____

Заступник директора з навчально-виховної роботи _____

Учителі за спеціальністю _____

Класний керівник _____

Час проведення практики _____

СХЕМА ПЕДАГОГІЧНОГО ЩОДЕННИКА

Дата	Зміст роботи	Спостереження за навчально-виховним процесом у школі і його аналіз	Психолого-педагогічні спостереження за учнями, їх аналіз. Висновки.	Примітки
------	--------------	--	---	----------

Педагогічний щоденник є одним із видів методичної й дослідницької роботи студента-практиканта і привчає його вдумливо та творчо ставитися до своєї роботи.

Щоденник є офіційним документом – звіт діяльності студента в школі та контрольним документом, за яким керівники виробничої практики будуть стежити за її ходом.

Щоденник практиканта заповнюється щодня, завжди знаходиться у студента і перевіряється протягом усієї практики. Відсутність щоденника практиканта розглядається як порушення навчально-виробничої дисципліни.

У щоденнику практиканта повинні фіксуватися спостереження за колективом класу й окремими учнями, спостереження за уроками і позакласною роботою вчителя музики, класного керівника.

Щоденник практиканта є основним документом для складання звіту про навчальну практику.

Зміст щоденника:

- список учнів класу;
- розклад дзвінків у школі;
- розклад уроків у даному класі;
- розклад залікових уроків студента-практиканта;
- графік позакласних заходів;

- зауваження студента-практиканта і спостереження за уроками й усім навчально-виховним процесом, роздуми і враження;
- аналіз своїх уроків і виховних заходів.

ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТА-ПРАКТИКАНТА

У правильній організації та проходженні студентом практики важливе місце має чітко складений індивідуальний план роботи. На підставі даних, одержаних від класного керівника і вчителя музики, на основі вивчення класу, спостережень за учнями, спілкування з активом класу, студент-практикант складає його на весь період практики.

Схема індивідуального плану

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Методист _____

підпис

« _____ » _____ 20 р.

Індивідуальний план навчально-виховної роботи студента- практиканта

Прізвище та ім'я _____

Факультет _____

Спеціальність _____

Місце проведення практики _____

№ п/п	Вид і зміст навчально-виховної роботи	Дата проведення	Місце проведення	Примітка

СХЕМА ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ УЧНЯ

Прізвище, ім'я, по-батькові, вік, клас.

I. Характеристика умов життя учня:

1. Члени сім'ї: батько, мати, інші члени, рік народження кожного, освіта, професія, посада.
2. Житлові умови: окрема кімната, окреме місце для занять тощо.
3. Матеріальний стан сім'ї.

II. Стан здоров'я учня: особливості фізичного розвитку, захворювання.

III. Особливості становища учня в основних соціально-психологічних групах:

1. Характер взаєностосунків батьків з учнем, тип сімейного виховання (опіка, гіперопіка, гіпоопіка, співробітництво і т.д.).
2. Становище учня в класному колективі (лідер, популярний, малопопулярний, ізольований), приналежність до певного угруповання.
3. Ставлення до думки колективу (доброзичливе, байдуже, вороже).
4. Наявність друзів у класному колективі чи за його межами, їх стисла характеристика.
5. Сформованість навичок ефективного спілкування.

IV. Загальна характеристика особистості учня:

1. Спрямованість учня (характеристика його мотиваційної сфери, домінуючі, суспільно значущі мотиви поведінки, мотиви уникнення неприємностей).
2. Професійна спрямованість:
 - а) схильність до певного типу професій (людина-людина, людина-природа та ін.); професійні наміри;
 - б) наявність правильних уявлень про майбутню професію;
 - в) здійснення самостійної підготовки до майбутньої професії.

3. Переважаючий тип темпераменту (холеричний, сангвінічний, флегматичний, меланхолічний).

4. Характер учня:

а) ставлення до діяльності (ініціатор, організатор, виконавець, спостерігач);

б) ставлення до інших людей, прояви позитивного та негативного ставлення, конфліктність;

в) ставлення до себе (адекватність самооцінки), наявність шкідливих звичок, прагнення до самовиховання.

г) ставлення до речей (акуратність, недбалість тощо).

V. Прояви особистості учня в різних видах діяльності:

1. Навчання:

а) ставлення до навчальних предметів (зацікавленість, байдужість, негативізм), наявність особливих здібностей до певних навчальних предметів;

б) рівні розвитку пізнавальних інтересів та процесів мислення, пам'яті, уваги та ін.)

в) педагогічні впливи, ставлення до вчителів (активно-позитивне, пасивно-позитивне, пасивно-негативне, активно-негативне, байдуже);

г) прояви активності на уроці (високий, низький, середній, не виявляє);

д) особливості виконання навчальних обов'язків (акуратно виконує, нерегулярно, не виконує).

2. Праця:

а) наявність домашніх обов'язків та якість їх виконання;

б) ставлення до трудового навчання (зацікавлено, байдуже);

в) рівень оволодіння трудовими навичками.

3. Дозвілля:

а) наявність інтересу до певної сфери діяльності;

б) виявлення потреби в творчій діяльності (технічній, художній, музичній, спортивній і т.д.), участь у гуртках, секціях;

в) виявлення прагнення до самоосвіти, спектр читацьких інтересів;

г) основні форми проведення вільного часу.

VI. Загальні висновки та пропозиції щодо поліпшення навчання і виховання учня.

СХЕМА ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ КЛАСНОГО КОЛЕКТИВУ

1. Загальні відомості про класний колектив та історія його формування:

а) склад учнів за віком і статтю;

б) історія створення колективу;

в) зв'язок з іншими шкільними та позашкільними колективами;

г) зміни класних керівників.

2. Керівництво і організація учнівського колективу:

а) актив класу, староста і його діяльність;

б) організація класу (рівень):

- наявність в колективі неофіційних лідерів, характер їх впливу на клас і причини цього;

- наявність «відкинутих», можливі шляхи зміни відношення до них товаришів;

в) взаємовідносини всередині колективу, рівень згуртованості:

- наявність чи відсутність угруповань, їх внутрішня основа і рівень зацікавленості у справах класу;

- вияви взаємної вимогливості, чуйності, дружньої турботи, взаємодопомоги і поваги;

- особливості взаємин між хлопцями та дівчатами, вияви товарищескості і дружби між окремими членами колективу;

г) особистість класного керівника:

- освіта, рівень загальної культури;
- організаторські та комунікативні здібності;
- знання психології учнів та їх інтересів;
- вплив педагога на учнівський колектив;
- авторитет класного керівника серед учнів.

3. Зміст і характер навчальної діяльності:

а) загальна характеристика успішності та дисципліни:

- наявність контролю за успішністю учнів з боку класного керівника;

б) взаємодопомога, її форми і організація.

4. Особливості життєдіяльності класу поза навчальними заняттями:

а) інтерес до сучасних подій у суспільстві, музики, мистецтва, літератури, спорту тощо;

б) форма прояву цього інтересу (спільні вечори, свята, відвідування театру, кіно, концертів тощо).

5. Загальні висновки:

а) рівень (стадія) розвитку учнівського колективу;

б) характер загального емоційного клімату (бадьорий, життєрадісний, інертний, напружено-нервозний в т.д.), дисциплінованості.

в) визначення основних недоліків організації життя класу і взаємовідносини його членів, шляхи їх ліквідації.

8. МЕТОДИ НАВЧАННЯ

З метою активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів-практикантів під час проведення індивідуальних і практичних занять застосовуються такі навчальні технології:

- Практичні заняття, бесіда, демонстрація, власний показ, мікровикладання;
- відкритий заліковий урок з музичного мистецтва;
- здача концертної програми (2 твори з дитячим хоровим колективом чи ансамблем);

- відео-презентації концертних виступів;
- аудіопрослуховування творів різних жанрів та стилів.

9.ФОРМИ ТА МЕТОДИ КОНТРОЛЮ ЗА ПРОХОДЖЕННЯМ НАВЧАЛЬНОЇ (ПЕДАГОГІЧНОЇ) ПРАКТИКИ

Студентам надається тижневий термін після практики для підготовки звітної документації та захисту матеріалів на підсумковій конференції, на якій обговорюються актуальні організаційно-методичні проблеми музичного виховання учнів, визначається рівень професійно-педагогічної готовності студентів до діяльності в школі, оцінюється навчально-виховна та творча робота кожного студента зокрема.

Тема виступу студента визначається з урахуванням специфіки навчально-виховного процесу певної школи – гімназії, ліцею, школи мистецтв, музичної школи. У виступі аналізуються позитивні й негативні сторони, цікаві знахідки передового досвіду педагогічного колективу шкіл, звертається увага на забезпечення і збагачення роздавального ілюстративного матеріалу (наявного на початку практики і виготовленого під час її проходження), на інноваційні методичні розробки уроків і виховних заходів учителями, студентами-практикантами.

Особлива увага звертається на труднощі, що відчували студенти під час підготовки і проведення уроків музичного мистецтва. Це допоможе викладачам-методистам врахувати і винести проблематичні питання на спеціальне опрацювання під час аудиторних (практичних, семінарських) занять.

ОФОРМЛЕННЯ ЗВІТНОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ

- 1) Індивідуальний план навчально-виховної роботи студента-практиканта.
- 2) Щоденник студента-практиканта.
- 3) Письмовий звіт студента за навчальну практику.

4) Характеристика зі школи за підписами директора школи, вчителя музики та класного керівника, завірена печаткою.

5) Плани-конспекти проведених уроків, в тому числі розгорнутий план двох залікових уроків музичного мистецтва за підписами вчителя музики та методиста, з оцінюванням.

6) Психолого-педагогічна характеристика на учня чи класного колективу.

7) Аналіз і сценарій виховного заходу з планом його підготовки та з відгуком вчителя чи методиста.

Аналіз звітних документів практикантів дозволяє керівникам практики зробити висновки про якість роботи, ступінь підготовленості студентів до майбутньої навчально-виховної роботи в школі, ставлення до обраної професії.

За наявності переліченої звітної документації, а також на підставі власної оцінки фаховим методистом виставляється загальна оцінка за навчально-педагогічну практику, яка вноситься до заліково-екзаменаційної відомості й залікової книжки студента.

Студент, який не виконав програму навчальної практики з поважних причин (за наявності відповідних підтверджень: довідки про хворобу, пояснювальної записки з аргументованим викладом причин тощо), має право на повторне проходження практики. Керівництво, контроль і місце проходження практики визначається окремим розпорядженням Навчально-наукового інституту мистецтв.

Студент, який за другим разом не пройшов практики або отримав негативну оцінку, вважається як такий, що не виконав навчального плану, а відтак – відраховується з контингенту студентів інституту.

10. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РОБОТИ СТУДЕНТА-ПРАКТИКАНТА (ЗА 100-БАЛЬНОЮ СИСТЕМОЮ)

Оцінка навчальної й позакласної роботи з предмета

«ВІДМІННО» (90-100) - ставиться за умови, якщо уроки і позакласні заходи було проведено на високому науковому та організаційно-методичному рівнях, студентом обгрунтовано висувалися і ефективно вирішувались навчально-виховні завдання, раціонально застосовувалися різноманітні методи навчання та прийоми творчої активізації учнів із врахуванням їх вікових особливостей й індивідуальних відмінностей, підтримувалася дисципліна; якщо студент виявив знання психолого-педагогічної теорії й творчу самостійність і доборі навчального і дидактичного матеріалу в процесі побудови і аналізу музичних занять.

«ДОБРЕ» (70-89) - ставиться, якщо навчальні й позакласні заняття проведено на високому науковому та організаційному рівнях, за умови успішного вирішення навчальних і виховних завдань, однак недостатньо ефективного використання окремих методичних прийомів активізації учнів; якщо студент виявив знання психолого-педагогічної теорії, самостійність у доборі навчального та дидактичного матеріалу, але припускався незначних помилок у побудові й проведенні музичних занять.

«ЗАДОВІЛЬНО» (50-69) - ставиться, якщо студент у реалізації навчально-виховних завдань помилявся, недостатньо ефективно застосовував психолого-педагогічну теорію, методи та прийоми навчання, недостатньо активізував пізнавальну творчу діяльність учнів, не завжди був спроможний установити контакт з ними, під час аналізу занять не виявляв чи не розумів сутності і причин своїх помилок, недоліків.

«НЕЗАДОВІЛЬНО» (1-49) - ставиться, якщо на уроці не було досягнуто навчально-виховної мети, було допущено серйозні помилки під час викладу навчального матеріалу, не забезпечувалася дисципліна; якщо студент виявив слабкі знання психолого-педагогічної теорії й некритично ставився до своєї роботи.

Оцінка виховної роботи

«ВІДМІННО» (90-100) - оцінюється студент, який виконав вчасно та якісно за плановий обсяг робіт, передбачений програмою практики того чи

іншого курсу, виявив уміння, спираючись на психолого-педагогічну теорію, правильно визначати й ефективно розв'язувати виховні завдання, передбачати способи і результати його вирішення з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей учнів, виявив у роботі самостійність, творчий підхід, педагогічний такт.

«ДОБРЕ» (70-89) - ставиться студенту, який повністю виконав окреслену на період практики програму виховної роботи, виявив уміння визначити виховні завдання і способи їх вирішення, виявив ініціативу в роботі, однак у процесі проведення окремих видів виховної роботи припускався незначних помилок.

«ЗАДОВІЛЬНО» (50-69) - ставиться студенту, який виконав програму позакласної виховної роботи, проте не виявив глибокого знання психолого-педагогічної теорії й уміння застосовувати її, припускався помилок у плануванні й проведенні окремих позакласних заходів, недостатньо враховував вікові та індивідуальні особливості учнів.

«НЕЗАДОВІЛЬНО» (1-49) - оцінюється студент, який не виконав програму позакласної виховної роботи: не виявив знання психолого-педагогічної теорії, вміння застосувати її для висування і реалізації виховних завдань, не зміг установити відповідні взаємини з учнями, не спромігся організувати педагогічно і творчо виправдану діяльність.

Підсумкова оцінка за практику повинна враховувати ступінь ефективності проведеної студентом навчально-виховної роботи, участь у роботі школи, суспільну активність студента, його ставлення до професії музиканта-педагога, до дітей, якість звітної документації.

Якість звітної документації, а також термін її подачі студентом викладачеві-методисту може стати підставою для зниження оцінки, а в окремих випадках – до висновку про невиконання програми виробничої практики.

університетська	національна		шкала ЄКТС
90-100	5	відмінно	A
80-89	4	добре	B
70-79			C

60-69	3	задовільно	D
50-59			E
26-49	2	незадовільно	FX
1-25			F

ВИСНОВКИ

Методична підготовка майбутнього педагога-музиканта - навчальний процес, що забезпечує оволодіння студентами методами та прийомами музично-виховної й творчої роботи з учнями. Методична підготовка включає в себе комплекс суспільно-політичних, психолого-педагогічних, фахових дисциплін, методик музичного виховання та педагогічно-виконавську практику. Особливості такої підготовки зумовлюються специфікою уроку музичного мистецтва як уроку творчої діяльності учнів, а також можливістю протягом усіх років навчання під час індивідуальних музичних занять здійснювати регулярний педагогічний вплив на студентів з метою озброєння їх комплексом знань, умінь і навичок методичного характеру.

В системі методичної підготовки найефективніше реалізуються основні напрямки педагогічної діяльності вчителя музики: конструктивний, виконавський, комунікативний, творчий, організаційний та дослідницький. Наукове осмислення даних напрямків дозволило встановити, що в змістовному плані методична підготовка майбутнього вчителя музики включає в себе не тільки сукупність методичних знань, умінь і навичок, а й сформованість професійно-значущих якостей особистості, таких як: музичність, любов до дитини, емпатія, артистизм, музично-педагогічна інтуїція, музичне мислення, динамізм особистості, емоційно-професійна усталеність тощо.

Методична підготовка студента здійснюється в процесі методико-практичної діяльності та є результатом її успішної реалізації. В зв'язку з цим, можна вважати, що дана діяльність визначає структуру методичної підготовки майбутнього вчителя музики, яка узагальнює мотиваційний, операційний та творчий компоненти.

Мотиваційний компонент відображує ставлення студента до методико-практичної діяльності, його вольову активність у бажанні постійно підвищувати рівень своєї методичної підготовки. Основою операційного компоненту виступає оволодіння студентом основними методами організації музичного виховання школярів в процесі власної педагогічної діяльності та шляхом вивчення передового педагогічного досвіду. Творчий компонент передбачає застосування в процесі урочної та позакласної роботи методів розвитку творчих здібностей учнів; володіння студентом навичками педагогічної імпровізації, композиційно-режисерськими вміннями, художньо-образною мовою, елементами акторської майстерності.

Таким чином, педагогічна практика в умовах вищого навчального закладу, з одного боку, виступає як перевірка професійних якостей майбутнього вчителя, з другого боку, вона є найважливішим етапом формування педагогічних здібностей, прояву їх у самостійній педагогічній діяльності. При цьому студент-практикант виступає в різних функціональних позиціях: організатора навчально-виховної діяльності учнів та організатора власної діяльності, зміст якої є для нього особливим предметом усвідомлення, аналізу та оцінки.

Дослідження історичного аспекту розвитку та становлення організаційних засад педагогічної практики майбутніх учителів музики свідчить, що вона була і є одним із вирішальних факторів, які впливають на підвищення якості музично-педагогічної освіти в Україні. Саме завдяки аналізу процесу педагогічної практики та її результатів, музична педагогіка вищої школи вирішує багато важливих проблем, пов'язаних із різними аспектами професійної підготовки майбутнього вчителя музики: формуванням його педагогічної культури, різноманітних умінь і навичок, розвитком професійного інтересу, творчої активності, професійною адаптацією тощо.

Виробнича практика майбутніх педагогів-музикантів розглядається в єдності різних видів роботи: урочної, позакласної, музично-гурткової,

науково-дослідної; в сукупності взаємопов'язаних характеристик: мети, завдань, змісту, функцій, принципів організації практики. У процесі дослідження підтверджено, що педагогічна практика посідає одне з головних місць в системі методичної підготовки студентів, оскільки засвідчує реальний рівень засвоєння ними набутих знань, умінь і навичок, поглиблює й розвиває їх, виявляє педагогічні здібності та творчі якості майбутніх фахівців.

ГЛОСАРІЙ

Атака (від *франц.* – напад) – 1) характеристика характеру звуковидобування на початку музичних побудов; 2) характеристика різних способів звуковидобування.

Ауфтакт (від *нім.* Auftakt – перед тактом, затакт) – попередній диригентський жест, замах перед вступом, взяттям дихання і зняттям звуку тощо.

Авторський концерт – виконання концертної програми, складеної з творів одного композитора.

Агогіка – (гр. *agogike* – рухання) – один із засобів посилення виразності хорового виконання шляхом відхилень від рівного темпу і строгого ритму при умові їх збереження в цілому; засіб виразності музичного виконання, що передбачає тимчасові відхилення від заданого постійного темпоритму. Може виявлятися у спеціальних ремарках: *a piacere* – вільно, *ad libitum* – на свій

розсуд / за бажанням, *stretto* – стискуючи, *accelerando*— прискорюючи, *allargando* – розширюючи, *tempo rubato* – більш помітні або різкі відхилення від метроритмічної та темпової основи, *capriccioso* – капризно тощо. Властива переважно пісенному фольклору, музиці Романтизму.

Академічний стиль – в мистецтві стиль, що відповідає традиціям, стійким правилам та встановленим зразкам, які пройшли випробування часом.

А капела (від *итал.* а *capella*) – спів без інструментального супроводу. Академічна традиція пов'язана з середньовічним церковним співом, спочатку монодійним, потім поліфонічним. У Західній Європі досягло особливого розквіту в епоху Відродження.

Акомпанемент (від *франц.* *accompagnement* – супровід) – музичний супровід партії мелодії чи партитури вокального або інструментального твору.

Акустична система – пристрій для відтворення звуку, що складається з однієї або кількох динамічних головок, розташованих у корпусі (акустичному оформленні). Акустична система перетворює електричні коливання у звукові.

Акцент (від *лат.* *accentus* – наголос) – виділення окремого звуку або акорду за допомогою динамічного або артикуляційного посилення звучання.

Альт (від *лат.* *altus* – високий) – 1) Низький дитячий або жіночий голос. 2) Партія в хорі чи вокальному ансамблі з низьких дитячих або жіночих голосів (мецо-сопрано та контральто). 3) Смичковий інструмент з родини скрипок тощо.

Ансамбль (від *франц.* *ensemble* – разом) – в музиці: 1) узгодженість виконання. В хоровому виконавстві розрізняють: загальний і частковий А., зокрема – інтонаційний, ритмічний, динамічний, тембральний, дикційний тощо; ансамбль між хором, солістами та інструментальною партією; 2) вид виконання твору кількома солістами (дует, тріо, квартет, квінтет, секстет); 3) великий виконавський колектив тощо.

Багатоголосся – одночасне звучання трьох і більше самостійних чи акомпонуючих голосів.

Баритон (від грец. *barytonos* – грубоголосий, грубозвучний) – у вокал. музиці чоловічий голос, проміжний між тенором та басом.

М.Ділецького, М.Березовського, А.Веделя, Д.Бортнянського.

Бас – (від *итал.* *basso* – низький) – 1) низький чоловічий голос значної сили та насиченого тембру; 2) найнижчий звук партитурного викладу чоловічих або мішаних хорів низький чоловічий голос, густий, твердий, сильний. Діапазон звичайного баса – «мі-фа» великої октави – «до-ре» малої.

Варіації – (від *лат.* *variatio* – зміна, різноманітність) – 1) твір, визначальним принципом якого є різноманітні зміни основної теми; 2) принцип формотворення. Варіації поділяються на строгі, вільні та характерні. Грунтуються у чинниках формотворення народної музики. В різноманітних варіантах використовуються в хоровій академічній творчості.

музична форма, що містить кілька частин (варіацій), що представляють собою видозмінену початкову тему.

Відлуння (ехо; луна; грец. – відгомон) – прийом, заснований на повторенні малої структури (мотива, акорду, рідше – фрази) з меншою силою гучності, іншими голосами або інструментами.

Виховання – конкретно-історичне явище, яке тісно пов'язане з соціально-економічним, політичним і культурним розвитком суспільства, з етно-соціальними і соціально-психологічними особливостями народу.

Вокалізація (від *итал.* *vocalizzazione*; від *лат.* *vox* – голос) – Принцип розспівування голосних звуків або складів в музичних творах на основі голосних звуків, часто – із застосуванням приголосних. На основі вокалізації засновано принцип жанру вокалізу.

Вокальне мистецтво – вид музичного виконавського мистецтва, що ґрунтується на майстерному володінні співацьким голосом. Вокальне мистецтво може бути сольним, ансамблевим та хоровим. У вокальному

мистецтві різних народів відзеркалюються інтонаційні, ладові, ритмічні та інші риси народної музики.

Вступ – 1) Необов'язковий початковий розділ в циклічному творі (кантаті, ораторії, симфонії тощо), що готує появу основних розділів; 2) Частина музичного твору, яка передує подальшому викладу та інколи накреслює основну ідею твору та образи.

Голосоведення – 1) Рух голосу; 2) Співвідношення типів руху кількох голосів. Його види – пряме, паралельне, непряме, протилежне. В гомофонно-гармонічному стилі підпорядковане основному голосу, в поліфонічній музиці – більш самостійне.

Духовна музика – вокальні або вокально-інструментальні (інколи інструментальні) твори на канонічні, релігійні за змістом тексти або сюжети. Виконується не тільки під час богослужінь, але й в побутових умовах.

Джаз – жанр професійної музики, що виник на початку ХХ ст. в південних штатах США внаслідок взаємодії африканської та європейської танцювальної музики. Джерелами Джазу були імпровізаційні форми негритянської народної музики, зокрема, спіричуелс, блюз, регтайм, а також танцювально-побутова музика білих переселенців.

Джаз-рок – напрям у сучасній музиці, що синтезує елементи джазу і рок-музики. Джаз-рок властиві колективна імпровізація, використання латиноамериканської ритміки, застосування джазових духових мідних електроінструментів, що розширює звукову палітру завдяки електронним акустичним ефектам.

Дидактика – розділ педагогіки, що викладає теорію освіти та навчання. Розкриває закономірності засвоєння знань, умінь, навичок, формує погляди, визначає зміст освіти, вдосконалює методи і форми навчання, виховну дію навчання на учнів.

процес змін у культурі, що характеризується спрямованістю, цілісністю, закономірністю, впорядкованістю тенденцій.

Дикція (лат. dictio – вимова) – уміння чітко й виразно вимовляти текст під час співу та мовлення.

Диригентська схема – основна складова частина жестів мануальної техніки, якою диригент керується, передаючи музичну організацію та художній зміст твору в процесі його виконання. Д.с. є пластичним вираженням музичного розміру твору, що виконується.

Диригування – мистецтво керування музичним колективом (оркестром, хором тощо) під час вивчення, підготовки та виконання музичного твору.

Дискант (від лат. dis – окремо та cantus – спів) – 1) Високий дитячий (переважно хлопчачий) голос з специфічним звучанням; 2) Найвища партія хору або вокального ансамблю, яку виконує дискант.

Диригент – керівник колективу музикантів, який об'єднує виконавців з оркестру, хору, оперної або балетної вистави з метою досягнення єдиного трактування та художньої досконалості. Диригент передає свої задуми за допомогою спеціальної системи прийомів – мануальної техніки, виразу обличчя, погляду тощо.

Діапазон (від грец. dia pason (chordon) – через всі струни) – 1) Звуковий обсяг співацького голосу, музичного інструменту, мелодії, звукоряду, який визначається відстанню (інтервалом) між найнижчим і найвищим звуками; 2) Загальний музичний діапазон – обсяг звукоряду, який використовується в музичній практиці.

Дівізі (італ. divisi – роз'єднані) – в партіях однотипних музичних інструментів або хору знак (div.), що вимагає поділу виконавців на дві або більше самостійних партій залежно від того, скільки звуків включає акорд. Дія знака припиняється появою нових: unis – разом або non div. – не розділяти.

Драматургія музична – система виражальних засобів та прийомів втілення драматичної дії в музичних творах.

Духовна музика – вокальні або вокально-інструментальні (інколи інструментальні) твори на канонічні, релігійні за змістом тексти або сюжети. Виконується не тільки під час богослужінь, але й в побутових умовах.

Електронна музика – музика, що виникає і реалізується за допомогою електронно-акустичної звукоутворюючої та звуковідтворюючої апаратури – магнітофонів, синтезаторів тощо.

Епічний фольклор – це такий фольклор, в основу якого покладено оповідь про героїчні події українського народу.

Епос – розповідь про події минулого, побудована за принципом гіперболізації

Етнографія музична – (від грец. *ethnos* – народ і *grapho* – пишу) – галузь музичної етнології, що спеціалізується на записуванні, фіксації, розшифруванні народної музичної творчості, збиранні відомостей про народних виконавців та місця поширення творів фольклору, пошуку і вивченні народних музичних інструментів, їх відновленні та поверненні до активного вжитку, систематизації зібраних матеріалів, створенні описів, каталогів, картотек, довідників, музично-етнографічних публікацій.

Жанр музичний - (франц. *genre* – рід, вид, тип, манера) – багатозначне поняття, яке застосовується у класифікації музичної творчості за родами і видами, виходячи з їх походження, умов виконання, сприймання та інших ознак (зміст, структура, засоби виразності, склад виконавців тощо). Склад виконавців і спосіб виконання визначають найпоширеніший поділ Ж. на вокальний та інструментальний, які, своєю чергою, диференціюються за дрібнішими ознаками.

Жести (від *лат.* *gesta* – діяння) – виражальні рухи рук, пальців, якими надається додаткова виразність виконанню музичного твору. Система жестів складає основу диригентської майстерності.

Жіночий хор – хоровий колектив, творений виключно з жіночих голосів.

Загальна музична освіта – галузь освіти, яка поєднує музичне навчання, виховання та розвиток особистості учнів засобами музики і покликана

підготувати їх до активної участі у соціокультурному житті, до подальшої музично-естетичної самоосвіти.

Заспів – 1) Початок хорового твору або пісні, яке виконує один співак (або група), після якого вступає весь склад хору; 2) В творах куплетної форми – частина куплета з текстом, що оновлюється.

Затакт – 1) Неповний такт, з якого починається мелодія, музична фраза або твір. Затакт передує повному такту; 2) Ауфтакт.

Зміст вищої освіти – обумовлено цілями та потребами суспільства система знань, умінь і навичок, професійних, світоглядних і громадянських якостей, що має бути сформована в процесі навчання з урахуванням перспектив розвитку суспільства, науки.

Змішаний хор – хоровий колектив, який складається з неоднорідних голосів.

Інтерпретація – (лат. *interpretatio* – тлумачення) – художньо-звукова реалізація музичного тексту в процесі виконання, що залежить від задуму автора та його індивідуальних особливостей, принципів школи або напрямку, до яких належить виконавець.

Історія музики – наука, що вивчає розвиток музичного мистецтва як історичний процес – від зародження до сучасності, включаючи як загальну історію музики, так і розвиток музичного мистецтва окремих країн і народів.

Камерний хор – невеликий за складом хор, який здебільшого виконує ансамблево-хорову музику.

Канон (від грец. *kanon* – норма, правило) – поліфонічна форма, заснована на строгій неперервній імітації, при якій голоси повторюють мелодію провідного голосу і вступають раніше, ніж вона закінчиться. Розрізняють канони по кількості голосів, інтервалом, кількості тем і формі імітування.

Класика музична – музичні твори, що відповідають найвищим художнім вимогам, поєднуючи глибину, змістовність, досконалість форми. Класика музична витримала «перевірку часом» та увійшла до скарбниці світового музичного мистецтва.

Колядки – це музично-поетичні твори, які виконуються під час Різдвяних свят і розповідають про народження Ісуса Христа.

Композиція – (лат. composito – складання) – починаючи з XVII століття представляє цілісну науку про гармонію, поліфонію, музичний стиль, форму та інструментовку, практичним результатом якої є складання музичних творів.

Концерт (від *итал.* concerto – змагаюсь) – 1) Прилюдне виконання музичних творів; 2) Жанр великого, віртуозного за характером музичного твору для соліста (інколи двох – трьох) з оркестром у формі тричастинного сонатного циклу; 3) Поліфонічний вокальний або вокально-інструментальний твір, який спирається на зіставлення двох або кількох партій.

Концертмейстер (*нім.* Konzertmeister) – 1) Перший скрипаль- соліст симфонічного або оперного оркестру, який в разі потреби може виконати функції диригента; 2) Музикант, який очолює одну з груп симфонічного або оперного оркестру; 3) Піаніст, який співпрацює з індивідуальними або ансамблевими виконавцями в процесі розучування і виконання партій та концертних творів.

Кульмінація (від *лат.* culmen – вершина) – найбільш напружений епізод у розвитку музичного твору. Виокремлення кульмінації та узгодженість їх рівнів є важливим засобом виразності й мистецького трактування твору.

Куплет (*франц.* couplet) – розділ пісні, структурований як одне проведення мелодії і однієї строфи поетичного тексту в межах простих форм. Найчастіше використовується як основна форма у народній, аматорській і масовій пісні.

Культура - сукупність духовних, матеріальних і практичних здобутків людства, у яких віддзеркалюється рівень розвитку суспільства. Музична культура охоплює досягнення у сфері музичної творчості, виконавства та освіти, а також рівень обізнаності та вихованості людини в галузі музичного мистецтва.

Масова культура – сукупність явищ сучасного соціокультурного процесу, орієнтованих на формування споживацького типу людини і маніпулювання на цій основі її свідомістю

Методика – це галузь педагогічної науки яка вивчає теоретичні аспекти навчання якогось предмету. Музично-навчальна і виховна складова частина педагогічної науки яка вивчає закономірності, завдання, зміст, організацію, форми і методи музично-освітньої та виховної роботи з дітьми.

Методика музичного виховання – складова педагогічної науки, вивчає закономірності, принципи, завдання, зміст, організацію, форми і методи музично-освітньої та музично-виховної роботи з дітьми.

Методика роботи з музичним колективом – це опис конкретних прийомів засобів, способів, технік педагогічної діяльності в процесі гри на музичних інструментах. Методика навчання предмету включає: мету навчання, освітні, виховні, розвиваючі, практичні цілі, зміст, принципи, засоби, форми і методи навчання.

Мистецька педагогіка – наука про мистецьку освіту; теорія і практика естетичного виховання дітей і молоді, опанування ними різновидів мистецтва в загальноосвітній школі та позашкільних освітніх установах; самостійна галузь професійної педагогіки, об'єктом дослідження якої є проблеми професійної підготовки фахівців у галузі мистецтва; вона включає педагогіку загальної мистецької освіти та естетичного виховання, педагогіку професійної мистецької освіти, до якої належать музична, театральна, хореографічна, художня, музейна педагогіка та ін.

Музикознавство – наука, що вивчає музику як особливу форму художнього осягнення світу, її зв'язки з дійсністю та іншими галузями людської культури, а також закономірності та особливості музичного мистецтва, що визначають його специфічний характер. До Музикознавства належить низка наукових і навчальних дисциплін історичного та теоретичного спрямування, а також музичні сфери етнології, фольклористики, естетики, педагогіки, психології, соціології, акустики, біофізики, біомеханіки, інформатики,

кібернетики, електроніки, архівістики, бібліографії, палеографії, текстології, кібернетики, критики, нотографії, інструментознавства та інших галузей.

Музична драматургія – вміння в музиці драматичного розгортання дії, яка визначає форму, композицію і засоби виразності музично-драматичного твору (опери, балету, ораторії тощо).

Музична ілюстрація – включення до лекції (уроку, бесіди) з мистецтва музичних творів або уривків, що спряють кращому засвоєнню змісту заняття.

Музична імпровізація – (лат. *improvisus* – несподіваний, раптовий) – це найдавніший вид музичної творчості, складання музики водночас з процесом її виконання.

Музична культура суспільства – розглядається як складна система, яку складають музичні цінності, створені в даному суспільстві; всі види діяльності щодо створенню, збереженню, відтворенню, поширенню, сприйманню і використанню музичних цінностей.

Музична освіта – це підсистема освітньої галузі, що гармонійно поєднує музичне навчання, виховання і розвиток дітей і молоді засобами музики й покликана підготувати їх до активної участі у соціокультурному житті, до подальшої музично-естетичної освіти.

Музична пам'ять – здатність впізнавати і відтворювати музичний матеріал.

Музична педагогіка – галузь наукових знань, яка вивчає закономірності пізнання музичного мистецтва, становлення та розвитку особистості у процесі цього пізнання; вона узагальнює теорію і практику музичного навчання та виховання, музичної освіти (професійної та загальної).

Музичне виховання – це цілеспрямований та систематичний розвиток музичної культури, музичних здібностей людини, виховання емоційної чутливості до музики, розуміння і переживання її змісту; процес передачі суспільно-історичного досвіду музичної діяльності від одного покоління до іншого, який включає елементи музичного навчання та музичної освіти; забезпечення педагогічних умов формування світоглядних уявлень, музичної

культури, ціннісних орієнтацій, духовного світу особистості засобами музичного мистецтва.

Музичне навчання – процес цілеспрямованого пізнання явищ музичного мистецтва, освоєння способів музичної діяльності в результаті взаємодії учителя з учнем; це форма пізнання дійсності, яка окрім інтелектуального передбачає також емоціно-образне освоєння світу; результати такого пізнання виявляються у внутрішніх духовних стимулах поступків, емоціно-ціннісних критеріях та орієнтирах.

Музичний театр – загальна назва музично-сценічного виконавського колективу (соліти, хор, оркестр та ін.), який здійснює вистави творів різних жанрів (опер, мюзиклів тощо).

Музично-естетична компетентність – готовність особистості до самостійної діяльності та творчої самореалізації в сфері музики, безперервного духовно-естетичного самовдосконалення протягом життя.

Музично-естетичний розвиток – процес становлення особистості як суб'єкта музичної діяльності, який передбачає розвинутість сенсорної та емоціно-почуттєвої сфер, образно-асоціативного мислення, загальних та спеціальних здібностей.

Музично-педагогічна думка – одна з форм індивідуальної та суспільної свідомості, яка включає відомості з різних галузей наукових знань, зокрема педагогіки, психології, естетики, філософії, мистецтвознавства; вона узагальнює музично-педагогічну теорію і практику, прогнозує напрямки їх подальшого розвитку.

Народна музична творчість – це передача музично-поетичної творчості народу від покоління до покоління усним способом.

Народнопісенний жанр – це система типологічних характеристик пісень, пов'язаних з обрядом або із звичайними обставинами виконання

Неповний хор – змішаний хор без тієї чи іншої партії.

Нотація – це перенесення звучання музичного твору нотними засобами із фонограми або людського голосу на папір.

Нотний редактор – комп'ютерна програма, призначена для набору нотного тексту.

Нюанси (від *франц.* nuance – відтінок) – динамічні відтінки зміни характеру звучання. Нюансування – важливий засіб виразності, пов'язаний з фразуванням, стилем твору й індивідуальністю виконавця.

Образ музичний – узагальнене відзеркалення в музиці явищ дійсності і духовного світу людини. Образ музичний розкривається через виклад музичної теми, її розвиток, варіювання, доповнення тощо. У великих музичних творах музичний образ виступає як складна художньо-емоційна система, що забезпечує

Обрядовий фольклор – це такий фольклор, який виконується при відповідному обряді і поза ним не може функціонувати.

Опитування – підгрупа методів дослідження емпіричного рівня, яка охоплює бесіду, інтерв'ю, анкетування за спільною ознакою – можливістю дізнатися про мотиви дій, потреби, інтереси, позиції, погляди, смаки, власні судження респондентів.

Педагогічне спостереження – метод науково-педагогічного дослідження, що ґрунтується на безпосередньому та опосередкованому сприйманні педагогічних явищ, характеризується цілеспрямованістю, послідовністю проведення, точною фіксацією отриманих результатів.

Педагогічний експеримент – метод одержання нового педагогічного знання, який має складну структуру та здійснюється за допомогою групи методів емпіричного пізнання. Полягає у внесенні в педагогічний процес принципово важливих змін (активних факторів) у відповідності з поставленими завданнями та висунутою гіпотезою, що дає змогу розкрити суттєві відношення між елементами досліджуваного явища, описати їх кількісно та якісно.

Підголоски – 1) Варіанти-відгалуження від основного наспіву; 2) вторинні голоси, що підпорядковані з провідною мелодією.

Пісня – структурно проста форма вокально-хорової, згодом – інструментальної музики. Типовою ознакою є наявність кантиленної мелодії з супроводжуючими голосами; недеталізованість у відтворенні тексту. У хоровій творчості розвиток жанру пов'язаний з творчістю композиторів-романтиків. Розрізняють за походженням, жанрами, структурою та способами виконання. Складається з куплетів або строф різної структури.

Приспів – 1) В хорових піснях друга половина куплету, яку після заспіву виконує хор; 2) В куплетній формі частина куплету з незмінним текстом, яка повторюється в кожному куплеті пісні.

Професійна музична освіта – становлення та розвиток особистості у процесі засвоєння професійних знань, умінь, досвіду, здобуття фахових компетентностей, необхідних для професійної музичної діяльності; сукупність освітніх результатів, отриманих в результаті навчання, рівень сформованості професійної музичної та особистісної культури; система організації професійного музичного навчання та виховання

Репертуар (від *франц.* repertoire – перелік, список) – 1) Сукупність творів, які виконують окремі виконавці або колективи, а також призначених для виконання солістами чи певними складами виконавців; 2) Перелік музичних творів, які знає і може виконувати певний виконавець, ансамбль чи колектив (хор, оркестр тощо).

Соло (від *лат.* solus – один, єдиний) – 1) основна, наділена найбільш значимою виразністю партія у творі для кількох виконавців; 2) найбільш виразний голос у фрагменті гомофонного складу.

Сопрано (*ит.* soprano – верхній, вищий) – 1) Найвищий жіночий голос; 2) В гармонії – назва верхнього (першого) голосу; 3) Партія в хорі або вокальному ансамблі, яка складається з високих дитячих або жіночих голосів.

Спеціалізація – набуття особою здатностей виконувати окремі завдання та обов'язки, які мають особливості, в межах спеціальності.

Сприймання – психічний процес прямого відображення у свідомості суб'єкта сенсорної інформації.

Сприймання музики – процес і результат актуалізації психічних механізмів, в якому музика – специфічний об’єкт впливу на людину. Психічні процеси, задіяні у сприйманні музики, включають у себе весь спектр свідомості: від найпростіших відчуттів – до найскладніших операцій музичного інтелекту.

Сприймання музичне - осягнення і осмислення тих значень, якими володіє музика як мистецтво, як особлива форма відображення дійсності, як естетичний художній феномен.

Сприймання художнє – комплексна психічна діяльність, процес і результат розумово-почуттєвої активності людини.

Стиль музичний (від грец. *stylos* – паличка для писання) – сукупність засобів та прийомів художньої виразності, яка історично склалась і відображає естетичні погляди різних суспільних груп певної епохи або творчого напрямку. Поняття стилю визначає значні етапи розвитку музичного мистецтва або регіони поширення (напр., класицизм, романтизм, бароко, рококо, сентименталізм, веризм, імпресіонізм, експресіонізм і т.д., а також східний, іспанський, слов’янський, африканський, негритянський, південноамериканський та ін.); національну чи індивідуальні приналежність.

Субкультура – цілісне утворення всередині культури, що відрізняється власною системою цінностей, звичаїв і норм.

Тембр (від франц. *timbre* – дзвіночок, позначка, відмінний знак) – 1) забарвлення звуку чи голосу. Залежить від специфіки сполучень обертонів; 2) важливий засіб музичної виразності.

Тенор (від лат. *tenere* – тримати, спрямовувати) – 1) Високий чоловічий голос; 2) В музиці багатоголосного складу – голос, що знаходиться між басом і альтом); 3) З XIII ст. – основна партія контрапунктичного твору, що викладає головну мелодію (кантус фірмус) і спочатку був нижнім голосом двоголосного твору.

Тест – система психолого-педагогічних завдань, спрямованих на дослідження окремих рис, властивостей особистості. Категорії тестів: тести успішності (оцінка наявного рівня знань чи умінь, прогнозування ймовірного

рівня); тести здібностей (тести загальних здібностей, тести інтелекту, тести спеціальних здібностей); індивідуальні тести (виявлення якостей темпераменту та характеру особистості).

Унісон - (від *італ.* unisono – однозвучний) – 1) Одночасне звучання двох або кількох голосів на одному ступені звукоряду, яке утворює повний консонанс, інтервал чистої пріми або октави; 2) Виконання однієї партії кількома співаками або інструменталістами.

Фактура - (від *лат.* factura – виготовлення, обробка, побудова) – конкретне оформлення музичної тканини, характер її вертикального розгортання. Як синонімічні використовуються терміни «склад», «виклад». Основні типи фактури – монодична, гомофонічна, акордово-гармонічна, поліфонічна.

Фермата (від *італ.* – зупинка) – знак продовження звучання або паузи на невизначений час. Застосовується всередині музичної побудови (серединна фермата) переважно на кульмінаційній вершині і наприкінці музичних побдов (заклучна фермата).

Фразування – 1) виразне художньо-сміслові членування музичної тканини на фрази й інші побудови; 2) важливий засіб виразності. Здійснюється за допомогою артикуляції, нюансування, цезур тощо

Хормейстер (від *нім.* Chormeister – хоровий майстер) – керівник хорового колективу, диригент хору.

Хорова музика – музика, призначена для виконання хоровими колективами.

Хорова партія – група однорідних голосів у хорі, які виконують свою партію в унісон. Переважно поділяється на вищі і нижчі групи відповідно до тембрової диференціації (більш високі, перші та більш низькі, другі голоси).

Хорове письмо – створення та аранжування музики для виконання хором, яка враховує специфічні умови хорового співу (діапазони голосів, теситурні можливості, зручність голосоведення, особливості тексту, акустичний ефект та ін.) і може викликати естетичну насолоду як у виконавців, так і у слухачів. Передбачає володіння хоровими засобами на основі знань про особливості

голосів, голосоведення, хорової техніки тощо. Х. п. змінюється і розвивається водночас із зміною і розвитком музичних стилів і напрямків.

Цезура - (від *лат.* – розсічення) – 1) межа між частинами музичного твору; 2) виконання із майже непомітною паузою. Сприяє виразності і осмисленому виконанню музичних творів. Розділяють завершальну (кінець твору), обмежувальну (між частинами), роздільну (між мотивами і фразами), об'єднуючу (при наскрізному русі голосу і без взяття дихання) цезури.

Чоловічий хор – однорідний хор, до якого входять тільки чоловічі голоси – тенори, баритони і баси. Найпоширеніший склад в епохи Середньовіччя і Відродження.

Список використаної літератури

1. Апраксина О. Методика музикального виховання. М.: Муз.изд., 1985.
2. Аристова Л. Методика музичного навчання та виховання: навч.-метод. посібник. Миколаїв: Гліон, 2018. 404 с.
3. Болгарський А. Г., Сагайдак Г. М. Хоровий клас і практика роботи з хором. К., 1987.
4. Ветлугіна Г. Музичний розвиток дитини. К.: Муз.Укр., 1978.
5. Вовк М. В. Методика музичного виховання молодших школярів. Івано-Франківськ, 2007. 264 с.
6. Гадзюк Г. Г. З музично-педагогічного досвіду. Збірник статей. Харків, «Видавництво «Сага», 2008. 188 с.
7. Доронюк В. Д. Зваричук Ж. Й. Шкільне хорознавство. Ів.-Франківськ, 2008.
8. Доронюк В. Д. Серганюк Л. І. Серганюк Ю. М. Диригент шкільного хору. Івано-Франківськ, 2009.
9. Зваричук Ж. Й. Питання хорознавства. Ів.-Франківськ. Нова Зоря, 2018.
10. Кушка Я. Методика музичного виховання дітей. Вінниця.: Нова книга, 2007. 120 с.

11. Леонтович М. Практичний курс навчання співу у середніх школах України. К.: 1989.
12. Падалка Г. Учитель, музика, діти. К.: Муз. Укр., 1982. 144 с.
13. Падалко Л. І. Виховання ансамблю в хорі: Посібник. К.: Мистецтво, 1996. 172 с.
14. Печерська Е. П. Уроки музики в початкових класах. К.: Либідь, 2001.
15. Попов В. Організаційні і методичні основи роботи дитячого хору. К., 1990.
16. Орлова Н. О детском голосе. М.: Изд. Муз. 1972.
17. Серганюк Л. І. Методика аналізу хорових творів. Івано-Франківськ, 2016.
18. Струве Г. Школьный хор. М.: Просвещение, 1981.
19. Стулова Г. Хоровой класс : (Теория и практика вокальной работы в детском хоре). Учебное пособие . М.: Просвещение, 1988. 126 с.
20. Стулова Г. П. Дидактические основы обучения пению. Учебное пособие. Москва, 1998. с.70.
21. Огороднов Д. Музыкально-певческое воспитание детей в общеобразовательной школе. К. Муз. Укр., 1989.
22. Равнінов О. Методика хорового співу в школі. К.: Муз. Укр., 1971. 120 с.
23. Ростовський О. Я. Методика викладання музики в початковій школі. Т.: Навчальна книга – Богдан, 2001, 232 с.
24. Ростовський О. Я. Методика викладання музики в основній школі. Т.: Навчальна книга – Богдан, 2001, 254 с.
25. Ростовський О. Я. Педагогіка музичного сприймання. Київ.: 1997.
26. Ростовський О. Я. Теорія і методика музичної освіти: Навч.-методичний посібник. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2011. 640 с.
27. Хлебникова Л. О. Методика хорового співу в початковій школі. Метод. посіб. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2006.
28. Черкасов В. Ф. Теорія і методика музичної освіти: навчальний посібник. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2014. 472 с.

Репертуарні збірники та нотні видання.

1. Леонтович М. «Хорові твори». Упорядник Кузик В. В. «Музична Україна». Київ, 2005.
2. Колесса Ф. Шкільний співаник. Київ. Музична Україна, 1993. 223с. (перевидання)
3. Кушка Я. С. Збірник пісень для школярів. Частина 2. Нотний додаток. Збірник пісень для школярів. Вінниця: Нова книга, 2007. 124с.
4. Лисенко М. Молодощі. Збірка танків та веснянок в хоровому розкладі. Київ. Муз.Україна, 1990. 143с.
5. Україно, мій ти краю. Збірник пісень А. Басової на вірші М. Підгірянки: Ів.-Франківськ. облвидав «Галичина», 1992. 56с.
6. Савчук В. Я. Пісенний світ школяра. Навчально-методичний посібник, Ч. I, Ч. II. Івано-Франківськ, 2006, 2007.
7. Оперні хори. Перекладення для дитячого хору. Упорядник Є. Виноградова. В-во Муз.Україна, 1984. 62с.
8. Хрестоматія з практикуму шкільного репертуару. Загальне упорядкування Вовк М. В. Ів.-Франківськ, Ч. I, 2006. 164с.; Ч. II, 2008. 165с.
9. Хрестоматія з хорового співу. Співає «Жайвір». Львів. Край, 2008.
10. Підручники з музичного мистецтва для загальноосвітньої школи Л. Кондратової, Л. Масол, Л. Аристової, 2017-2019 р.р.

Інформаційні ресурси

1. On-line Ресурси для вчителів музичного мистецтва та художньої культури
2. Онлайнове сховище аудіофайлів – <http://plus-music.org>
3. Сервіс, який добирає музику під настрій користувача – <http://musicoverly.com>
4. Сховище фонограм (плюс та мінус) на сайті «Талановиті діти Львова» - <http://ledi-di.ucoz.ua>
5. Хмарне сховище дитячої музики (плюс і мінус) – <http://www.freemuzichka.com>

6. Хмарне сховище класичної музики – <http://onlinepiano.ru>
7. Онлайнове сховище мінусовок та караоке – <http://www.karaoke-karaoke.com.ua>
8. Хмарне сховище караоке дитячих пісень – <http://www.karaoke.ru>
9. Запис голосу онлайн – <http://vocaroo.com>
10. Запис звуку, видалення голосу з пісні, зміна тональності, темпу - <http://vocalremover.ru>
11. Онлайновий генератор мелодій з використанням 16 різних інструментів та фонових звуків – <http://opensongproject.com>
12. Створення фотофільмів – <http://fotofilmi.ru>
13. Онлайнова студія звукозапису – <http://www.audiotool.com>
14. Онлайнова студія звукозапису – <http://soundation.com>
15. Хмарні нотні редактори – <http://www.melod.us>
16. Онлайнове піаніно, ноти – <http://pianonotes.ru>
17. Музеї онлайн – <http://musei-online.blogspot.com>
18. Музеї світу – <http://muzei-mira.com>
19. Британський музей - <http://www.britishmuseum.org/>
20. Лувр - <http://www.louvre.fr/>
21. Музей Прадо - <https://www.museodelprado.es/coleccion/>
22. Міністерство освіти і науки України <http://www.mon.gov.ua/>
23. Освіта.UA <http://ru.osvita.ua/school/>
24. Музейний простір України <http://prostir.museum/>
25. Сайт Василенко Едуарда Васильовича <http://gimnasium107.ucoz.ua/forum/53-110-1>
26. Методичний портал <http://metodportal.net/>
27. СЦЕНКИ для шкільного свята <http://szenki.in.ua/>
28. методичні розробки ЛОІППО
29. Українські мінусовки <http://minus.lviv.ua/>

30. Пісні для дітей Наталії Стахорської <http://nataliukraine.com/ua/pisni/pisni-dlya-ditej>
31. ШКІЛЬНЕ ЖИТТЯ на Facebook
32. Заспівай! Музичний дитячий портал з нотами і піснями
33. 10 самых легендарных рок-групп Украины
34. Ноти українських композиторів
35. Науково-методична лабораторія гуманітарно-естетичних дисциплін КЗ "КОШПО імені Василя Сухомлинського"